

ביאור בשיטת אדה"ז בענין חשש ע"ז בתפילה

אחיות 1234567

הרב שמואל פסח באגאמילסקי
אב"ד דק"ק הר סיני
מייפלואוד, נוא דזוירזי
מחבר קובצי שאלות
פירושים וביאורים

הקדמה כללית: כל הבא לקמן הוא לפלפולא ולא למעשה.
למעשה ינהג כ"א לפי פס"ד הרבנים מארי דאתרא שבכל אתר ואתר.

א. לפני כמה שנים התחילו להדפיס דגלים לשמח"ת עם תמונתו
של הרבי עם פסוקי אתה הראת וכו'. קרה פעם שתלו דגל כזה בחלק
המערבי של הביהכ"נ ב-770 וא' מהרבנים הורה להורידה.

לאח"ז הדפיס רב א' גליון שלם להסברת נושא זה ואיך שיש בזה
משום ע"ז וכו'.

ב. לפענ"ד דבריו צע"ג וכפי שיתבאר לקמן,

1) מה שכתב להסביר שיש בזה משום ע"ז, הוא היפך דעת רבנו
הזקן בשו"ע שלו.

2) אף כשהעתיק לשון רבנו הזקן, השמיט לשון רבנו הזקן הסותר
למה שכתב מה הוא שיטת רבנו הזקן!

3) ציין למש"כ כ"ק אדמו"ר, וכתב היפך דעתו הק'.

4) דברי הפוסקים שהביא ראי' מדבריהם לפסק דין הנ"ל, כד
דייקת שפיר בדבריהם, מבואר שבנוגע לנידון דידן, גם לדבריהם אין
שום איסור לתלות תמונת כ"ק אדמו"ר בביהמ"ד.

5) יש לומר שעפ"י הלכה, לא לבד שאין איסור בדבר, אדרבא נכון

הדבר לתלות תמונת כ"ק אדמו"ר בביהמ"ד, ובפרט עפ"י פסק דין של א' מגדולי הפוסקים שבזמנינו שאינו מחב"ד.

תמונת כ"ק אדמו"ר בביהכנ"ס שלי

ג. עוד לפני הדפסת קובץ הנ"ל, כשהייתי בקראון הייטס בעת חגיגת שמחת בית השואבה תשנ"ח, אמר לי חברי הרב י. ח. ל. שתלו תמונת כ"ק אדמו"ר בביהמ"ד שהוא מתפלל בו, וכשפנה בשאלה לא' מהרבנים אמר לו שאסור.

[אוצר התכנית]

אמרתי לו שבביהכנ"ס שלי לא הי' שם תמונת כ"ק אדמו"ר. אמנם לפני כמה חדשים, יום אחד באתי לביהכנ"ס וראיתי שעל כותל דרומי נתלה תמונת כ"ק אדמו"ר.

שאלתי מי שם התמונה. אמרו לי שאשה מרוסיא שגיסה נפטר, ועזב כמה ספרים ביחד עם תמונת כ"ק אדמו"ר. הביאה הספרים לביהכנ"ס והתמונה תלתה על הכותל. לא הורדתי התמונה, כי לא חשבתי שיש איסור בזה.

[אח"כ 1234567]

חברי הנ"ל אמר לי שאסור לפי מש"כ הט"ז ביור"ד סי' קמ"א. שאלתיו, אולי הט"ז איירי דוקא בנוגע לכותל מזרחי. השיב שעל גליון היור"ד נדפס מבית לחם יהודה הסובר שהאיסור חל על כל כותלי ביהכנ"ס (ראה בסמוך).

אמרתי לו שאעיין בזה, כי בהשקפה הראשונה אינני מבין מדוע יהי' בזה איסור.

תודתי לש"ב הרב אליעזר כצמן – ביבלוגראף מפורסם, העומד תמיד על ימיני בהצעת והשגת ספרים הנחוצים לענינים שונים שהנני כותב אודותם. לידידי האחים הרבנים יוסף יצחק ואפרים קעלער עבור עזרם בהשגת ספרים מספרי' של אגודת חסידי חב"ד, ולהו"ח שניאור זלמן אלפערט ספרן דספרי' של ישיבת ר' יצחק אלחנן, עבור עזרתו בהשגת ספרים שנצרכו לצורך מאמר זה.

ג' ראיות של הרב הנ"ל

ד. הרב הנ"ל מביא ג' ראיות שתליית תמונת כ"ק אדמו"ר על כותל ביהמ"ד י"ש בזה משום עבודה זרה וחייבים להורידה:

(1) בשו"ע יור"ד סי' קמ"א ס"ד כתב המחבר: "אסור לצייר צורות

שבמדור שכינה כגון ד' פנים בהדי הדדי (פני שור ואדם וארי' ונשר לחי' אחת דוגמת חיות הקודש דכתיב [לא תעשון] אתי השרויות אצלי (רש"י ע"ז מ"ג, ריש ע"ב. ובפרש"י ר"ה כד, ע"ב, "דהיינו אתי שכסא הכבוד רכוב עליהן") וכן צורת שרפים ואופנים ומלאכי השרת וכן צורת אדם לבדו כל אלו אסור לעשות' אפי' לנוי.. במה דברים אמורים בבולטת, אבל בשוקעת, כאותם שאורגים בבגד ושמציירים בכותל בסמנים, מותר לעשותם..".

ובסעי' ו' כתב המחבר: "צורת הבהמות חיות ועופות ודגים וצורת אילנות ודשאים וכיוצא בהם מותר לצור אותם ואפי' היתה הצורה בולטת".

אוצר החכמה

ועל מש"כ המחבר בסעי' ו' כתב הט"ז שם סקי"ד, "מכל מקום כ' בהג' אשר", מביאו ב"י בשם רבינו אליקים, דאין לצור בבהכנ"ס צורות אלו שלא יהא נראה כמשתחוה להם".

אה"ח 1234567

ובבית לחם יהודא שם סק"יב (נעתק ג"כ על גליון השו"ע) כתב:

"כ' בהגה"פ (כן הוא בבית לחם יהודא, ובגליון השו"ע – בהגהת) אשר"י דאין לצור בבה"כ צורות שלא יהא נראה כמשתחוה להם ע"כ. ולכאורה נראה דוקא בכותל המזרח שמשתחווין שם. ובעו"ה ראיתי בכמה קהילות קדושת שאינן נזהרין בזה וא"י טעם שלהם. אדרבה שראוי למחוק מכל הדפנו' שמציירין צורה. דהא יש באיזה בה"כ הפתח בצד דרום או בצד צפון, וכשיוצאין מבית הכנסת משתחוה לצד שכנגדו, א"כ אסור להיות שם שום צורה. וכל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה עתיד ליתן את הדין".

לדעת הרב הנ"ל בקובץ הנ"ל אות ב', תמונת כ"ק אדמו"ר הוא באותו גדר של צורות המובאים בשו"ע סעי' ו', שאודותם כתבו הט"ז והבית לחם יהודא, "שאין לצור בבהכנ"ס צורות אלו שלא יהא נראה כמשתחוה להם".

(2) באות ג' כותב הרב הנ"ל: "גם המתירים צורות חיות על כותלי בית הכנסת, מודים הם שיש טעם לאסור בצורת אדם, ע"פ דברי הבאר היטב (או"ח סי' צ' סק"ל) שהביא משו"ת הרדב"ז ומשיירי כנסת הגדולה, שאסור להתפלל כנגד המראה אפי' עיניו סתומות, דמחזי כמשתחוה לבבואה שלו".

לדעתו, מש"כ הרדב"ז ושיירי כנה"ג "דמחזי כמשתחוה", שייך נמי בנוגע לתמונת כ"ק אדמו"ר.

(3) באות ה' כותב:

ספר זכרון לז"ג הרה"ג הרה"ח יהודה קלמן מארלאו ע"ה

"גם המתירים אף בצורת אדם על כותלי בית הכנסת, מודים הם שיש טעם לאסור בצורת רבו בבית הכנסת, ע"פ האמור בגמ' (ברכות כז, א-ב) "לעולם אל יתפלל אדם... אחורי רבו". ומפרש רש"י "יוהרא הוא". ובתוס' שם, "פרש"י משום יוהרא ויש מפרש שנראה כמשתחוה לרבו".

אה"ח 1234567

דהיינו שלדעתו, גם בנוגע לתמונת כ"ק אדמו"ר בכותלי ביהמדר"ר שייך לומר "שנראה כמשתחוה לרבו".

ואף שכתב עוד טעמים להצדיק הנ"ל, לא אעתיקם ולא אעיר עליהם, משום ב' טעמים:

(א) הם סברות דנפשי, בלי שום ציון לשו"ע, נו"כ השו"ע, ספרי הפוסקים, ספרי שו"ת וכיו"ב, ואינם מובנים לי לגמרי. כמדומה שהרב פנחס קארף כבר השיב עליהם בא' הקובצים.

(ב) הם טעמים במיוחד עבור ביהמדר"ר של בית רבנו שבבבל. ולכאו' ענין הנ"ל שייך לכל בית המדרש ובית הכנסת באיזה מקום שיהי'.

דעתו ששיטת רבנו הזקן הוא שבע"ז לא אמרינן "רבים שאני"

ה. באות ד' כותב:

"בין אלו המתירים (צורות חיות וכיו"ב) בבית הכנסת, יש אומרים הטעם, עפ"י המבואר בגמ' (ר"ה כד, ב): ההיא בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא (מקום הוא, רש"י) דהוה בי' אנדרטא (צלם דמות המלך, רש"י) והווי עיילי רב ושמואל ואבוה דשמואל ולוי ומצלו התם ולא חיישי לחשדא, רבים שאני.

"אבל ראה שו"ע רבינו הזקן (סי' רמ"ד קו"א סק"ה):

"אף שבמ"א כתב הטעם משום דברבים ליכא חשדא, מ"מ הרי הרי"ף והרמב"ם והרמ"ה חולקין על זה, כמבואר בי"ד סימן קמ"א.

וא"כ אין להתיר מטעם זה". עכ"ל של הרב הנ"ל.

היינו שדעתו היא, שרבנו הזקן לא ס"ל שנקטינן להלכה תירוץ הגמרא "רבים שאני", וגם אצל רבים יש מקום לחשוש לע"ז.

לכן אף שבית המדרש ובית הכנסת הם מקום של רבים, מ"מ לדעת רבנו הזקן צריכים גם שם לחשוש לע"ז. ובמילא אם במקום

שמתפללים צורות אסורות מטעם "שלא יהא נראה כמשתחוה להם", חל האיסור ג"כ בביהמ"ד, אף שהוא מקום של רבים.

השמיט מה שכתב רבנו הזקן שבנוגע לחשש ע"ז פסקינן "רבים שאני"

ו. הרואה מה שהעתיק מקונטרס אחרון, בטח חושב שהעתיק לנכון כל מה שכתב רבנו הזקן בנוגע ענין זה. ובפרט שמסיק שלדעת רבנו הזקן "אין להתיר מטעם זה".

אבל לכאורה השמיט סיום דברי רבנו הזקן בקונטרס אחרון הנ"ל. ומפורש שם שלהלכה קיי"ל שבנוגע לחשש ע"ז אמרינן "רבים שאני".

וכיון שבגדו"ד באנו לאסור תמונת כ"ק אדמו"ר משום "שיש בזה משום עבודה זרה", מובן שלדעת רבנו הזקן, טעם זה אינו שייך בבית הכנסת ובבית המדרש, מאחר שהם מקום של רבים.

ביאור הקונטרס אחרון

ז. דהנה מש"כ רבנו הזקן בקו"א הנ"ל קאי על מש"כ בפנים השו"ע שם ריש סעי' ח', הבא בהמשך למש"כ בתחילת הסימן, וז"ל רבנו הזקן סי' רמ"ד סעי' א':

"אע"פ שאסור לנכרי שיעשה מלאכה לישראל בשבת אע"פ שעושה בשכר אם הוא עושה בתורת שכר (כן הוא בדפוס ווארשא-קה"ת, ובדפוס שטעטין - שכיר) יום, כגון ששכרו הישראל קודם השבת ואמר לו בעד כל יום ויום שתעבוד לי אתן לך כך וכך אע"פ שלא אמר לו שיעבוד גם בשבת אלא בעצמו הוא עובד, צריך הוא למחות בידו... אבל אם הוא עושה בתורת קבלנות... מותר להניחו שיעשה כל מלאכתו בשבת, ואפילו לכתחלה מותר לו אפי' בע"ש סמוך לחשיכה..".

ובסעי' ב' כתב רבנו הזקן: "בד"א שמותר להניח לקבלן גוי לעשות בשבת כשעושה מלאכה בדבר התלוש מן הקרקע, שהגוי יכול לעשותו בביתו או במקום אחר שאינו רשות הישראל ואין הדבר ניכר שהיא מלאכת הישראל ואין כאן חשש מראית העין, אבל כשעושה במחובר לקרקע כגון שקיבל עליו לבנות בית ישראל או לקצור שדה לישראל, כיון שהקרקע גלוי' ומפורסמת לכל שהיא של ישראל, ניכר הדבר לכל רואה שגם המלאכה היא של ישראל. ? אסור להניחו

שיעשה בשבת מפני מראית העין שהרואה יאמר שהוא שכיר יום אצל הישראל..."

ובהמשך לזה כתב רבנו הזקן בסעי' ח': "בקצת מקומות נוהגין היתר שהקהל שוכרים נכרים בקבלנות לפנות הזבל מן הרחוב והנכרי עושה לעצמו אפי' בשבת ואין חוששין למראית העין. ויש שלמדו עליהם זכות לפי שכבר נתפרסם הדבר שדרך לשכור נכרי בקבלנות לפנות הזבל ולא שכיר יום, וא"כ אין כאן חשש מראית העין..."

ח. על מש"כ רבנו הזקן "ויש שלמדו עליהם זכות וכו'", מוסב קונטרס אחרון הנ"ל, "אף שבמ"א כתב הטעם משום דברבים ליכא חשדא...". וכוונתו למש"כ המ"א שם סק"ח וז"ל:

"פה בעירנו נוהגין היתר לשכור עובדי כוכבים בקבלנות ליקח הזבל מן הרחוב והעובדי כוכבים עושים המלאכה בשבת, ואע"ג דמלאכה דאורייתא כדאמרינן (שבת ע"ג, ב) היתה לו גבשושית (תל קטן, רש"י) ונטלה, חייב משום בונה דמתקן הרחוב.

[בגמ' איתא "בבית חייב משום בונה (שמתכוין להשוות קרקעיתו, רש"י) בשדה חייב משום חורש". והמחצה"ש כאן כתב, "וברחוב שהוא לתקן י"ל דין בית"].

"וצ"ל דגדול א' הורה להם כך משום דבשל רבים ליכא חשדא כמ"ש בי"ד סי' קמ"א ס"ד, אבל בשכיר יום פשיטא דאסור".

כוונת המ"א ביאר המחצית השקל, "דהא קבלנות מותר, אלא חשד שיאמרו שהם שכירי יום כיון דסתם לאו לקבלנות קיימו כמו שכתב הרא"ש. מ"מ בשל רבים ליכא חשדא, דלא חשדי' לרבים שיחטאו. כדאיתא בי"ד דאסור לשהות תוך ביתו צורה בולטת משום חשד ע"ג. ובשל רבים י"א דמותר".

ובקונטרס אחרון ביאר רבנו הזקן הטעם שבפנים השו"ע לא הביא טעמו של המ"א "משום דבשל רבים ליכא חשדא", אף דאיירי כאן "בשל רבים" וכלשונו "שהקהל שוכרים". ובמקום טעמו של המ"א כתב טעמו של התודת שלמים, "לפי שכבר נתפרסם הדבר שדרך לשכור נכרי בקבלנות לפנות הזבל ולא שכיר יום".

משום ד"הרי"ף והרמב"ם והרמ"ה חולקין על זה כמבואר בי"ד סימן קמ"א".

ט. ביאור דברי רבנו הזקן בקו"א הוא. דהנה במסכת ר"ה כד, א (ועד"ז בע"ז מג, א) תנן: "דמות צורות לבנה הי' לו לרבן גמליאל

בטבלא ובכותל בעלייתו שבהן מראה את ההדיוטות ואומר הכזה ראית או כזה".

ומקשה הגמ', "ומי שרי והכתיב לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי... (ושם ע"ב) המשמשיין לפני במרום כגון אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת. אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשיין שבמדור העליון (ברקיע שביעי דדייקינן אתי, אבל חמה ולבנה וכוכבים ומזלות במדור התחתון הן ברקיע השני, רש"י)

ושבמדור התחתון מי שרי והתניא אשר בשמים – לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות, ממעל – לרבות מלאכי השרת, כי תניא ההיא לעבדם... ועשיי' גרידתא מי שרי והתניא לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשיין לפני כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות, שאני ר"ג דאחרים עשו לו.

והא רב יהודא (שהיתה לו צורה בטבעתו, רש"י) דאחרים עשו לו וא"ל שמואל לרב יהודא שיינא סמי עיני' דדין (כלומר השחת צורתו, רש"י). התם חותמו בולט הוה ומשום חשדא (שלא יאמרו ע"ז היא לו, רש"י).

אה"ח 1234567

ומי חיישינן לחשדא, והא ההיא בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא דהוה בי' אנדרטא והווי עיילי רב ושמואל ואבוא דשמואל ולוי ומצלו התם ולא חיישי לחשדא, רבים שאני.

והא ר"ג יחיד הוא (הוה, וניחוש נמי לחשדא, רש"י). כיון דנשיא הוא שכיחי רבים גבי'. איבעית אימא דפרקים הוה, ואיבעית אימא להתלמד עבד וכתיב לא תלמד לעשות, אבל אתה למד להבין ולהורות".

י. והנה ביור"ד סי' קמ"א סעי' ד' בסופו (לעיל סעי' ד' העתקתי התחלת הסעיף) כתב המחבר, "וצורת חמה ולבנה וכוכבים אסור בין בולטת בין שוקעת. ואם הם להתלמד להבין ולהורות בו כולן מותרות אפי' בולטות".

והרמ"א הגיה על זה: "ויש מתירין בשל רבים דליכא חשדא (טור בשם הרא"ש)".

נמצא דיש מחלוקת בין המחבר והרמ"א אי גם אצל רבים חיישינן לחשדא. לדעת המחבר שלא הביא דעת היש מתירין, חיישינן. לדעת הרמ"א לא חיישינן. ומפורש זה בשו"ת חתם סופר חלק ששי סי' ו' בהתחלתו שכתב, "הגם דהרי"ף והרמב"ם שניהם ס"ל דאין לחלק בין יחיד לרבים... וכן פסק המחבר בשו"ע סי' קמ"א".

ודעת המג"א הוא, דכשם שגבי ע"ז אמרינן דאצל רבים ליכא חשדא שיעשו עבירה. ה"נ בנוגע להלכות שבת ג"כ אמרינן דכשרבים עושים דבר, כמו בנדו"ד "שהקהל שוכרים נכרים", בודאי עשו באופן המותר, דהיינו ששכרו הנכרים בקבלנות ולא שכירי יום. ובמילא אין מקום לחוש למראית עין.

אמנם רבנו הזקן בקו"א חולק על המג"א, וסובר דגם אצל רבים אמרינן שחיישינן לחשדא, וכדעת המחבר ביור"ד שם, ודלא כדעת הרמ"א שם.

[אח"י 1234567]

הטעם שרבנו הזקן ס"ל כדעת המחבר ולא כדעת הרמ"א, אף שידוע שבכללות תמיד פסקינן כדעת הרמ"א במקום שחולק על המחבר, ביאר רבנו הזקן שם:

"מ"מ הרי הרי"ף והרמב"ם והרמ"ה חולקין על זה, כמבואר בי"ד סימן קמ"א".

ביאר דבריו. דהטור יור"ד שם כתב, "ואף בבולטת נמי לא אסרינן אלא ליחיד, דטעמא משום חשדא שיחשדוהו שמכין לעבודה זרה, הילכך בשל רבים דלא שייך בהו חשדא, או אפילו של יחיד והיא עשוי' פרקים או עשאה להתלמד בה שרי. ורב אלפס אינו מתיר אלא כשהוא להתלמד. אבל אינו להתלמד אפילו של רבים ושל פרקים אסור. וכן כתב הרמ"ה. ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה".

ובבית יוסף שם ביאר דברי הטור וז"ל: "ומ"ש לחלק בין יחיד לרבים ובין של פרקים לשאינה של פרקים ובין להתלמד לאינה להתלמד. מבואר בגמרא שהבאתי, ומשמע דכל הנך תלתא תירוצי דקאמר תלמודא הלכתא ניהו. ובכל חד מהנך גווני שרי. וכן נראה מדברי הרא"ש ז"ל (סי' ה') שכתבם.

"אבל הרי"ף (יח, ב) כתב ומי שרי והכתיב לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני במרום כגון חמה ולבנה וכוכבים. להתלמד שאני דכתיב לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות. ולא חילק בין יחיד לרבים ובין של פרקים לשאינה של פרקים וגם לא הזכיר היתר דאחרים עשו לו כלל.

"וגם הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות ע"ז (ה"י-י"א) לא חילק להתייר בדברים אלו".

וכיון שהרי"ף, הרמב"ם והרמ"ה ס"ל שגם אצל רבים אמרינן דחיישינן לחשדא, לכן סובר רבנו הזקן דנקטינן כדעת המחבר ביור"ד הנ"ל ולא כדעת הרמ"א. ובמילא טעמו של המג"א המיוסד על דעת

הרמ"א הסובר דרבים שאני, ואצל רבים לא חיישינן לחשדא, אינו נכון.

יא. עפי"ז מובן שנכון מה שמסיק הרב הנ"ל, שאלו המתירים צורות חיות וכיו"ב בבית הכנסת, (דלא כהט"ז בשם הגהות אשר"י האוסר מטעם "שלא יהא נראה כמשתחוה להם") מטעם דבית הכנסת הוי גדר של רבים, וקיי"ל דאצל רבים לא אמרינן דחיישינן לחשדא,

הנה טעם זה הוי נכון רק אליבא דהמג"א, אבל לא אליבא דרבנו הזקן.

ולכן כיון דלדעת הרב הנ"ל תמונת כ"ק אדמו"ר בביהמ"ד הוא באותו גדר של צורות חיות וכיו"ב, במילא מובן דלדעת רבנו הזקן גם בביהמ"ד חל על תמונת כ"ק אדמו"ר החשש של "נראה כמשתחוה להם".

שלימות לשון רבנו הזקן בקונטרס אחרון

יב. אמנם אפילו אם נסבור שמה שדימה תמונת כ"ק אדמו"ר לצורות חיות וכיו"ב הוא נכון, [לקמן יבואר שמעיקרא דדינא פירכא, כי הדמיון אינו נכון] הנה מה שמסיק לדעת רבנו הזקן, אינו נכון.

כי אף שהעתיק אות באות לשונו הזהב של רבנו הזקן בקו"א הנ"ל, אבל לא העתיק שלימות לשון רבנו הזקן ומסקנת דעתו בזה השמיט.

דאחרי שכתב רבנו הזקן "...כמבואר בי"ד סימן קמ"א", הוסיף וכתב – "ועוד ע"ז חמירא כמו שהאריך בזה בשו"ת תודת שלמים הנ"ל ובס' ה"ב [הלכה ברורה] וכן עיקר". ובזה מסתיים דברי רבנו הזקן בקונטרס אחרון הנ"ל.

יג. ביאור דבריו הוא, דז"ל שו"ת תודת שלמים ס"ד דף ס"ד ע"ג:

"..וירא' שמטע' זה ע"כ המנהג פשוט בקהלות הקד' לשכו' נכרי בקבלנות ליקח הזבל מן הרחו' והנכרי עושה המלאכ' בשבת, ואין צורך למה שנדח' בזה הר"ב מ"א סי' רמ"ד ס"ק ח' משום דבש' [ל] רבים ליכא חשד' כמ"ש בי"ד סי' קמ"א ס"ד. שהרי כתב רי"ז ומביאו הרב"י בספר בד"ה דף ח' ע"א דאע"ג דברבים ליכא חשדא מכוע' הוא להם עיי"ש.

"ותו דה' [א] דברבי' ליכא חשד' לאו כלל הוא בכל מילי. דלא

איתמר' בפ' כל הצלמים אלא גבי חשד' דע"ז. דמקשינן התם ומי חיישינן לחשדא, והאי ההוא בי כנישת' דשף ויתיב בנהרדע' ואוקימו בי' אנדרטא והוו עיילי בה אבוה דשמואל ולוי ומצלו בה ולא חיישו לחשדא. ומשני רבים שאני. והדבר ברור שאין ללמוד שאר חשדי מחשד ע"ז. דדוק' בחשד' כי האי לא חיישינן ברבים דחמירא ע"ז, אבל בשא' חשדי דקילי מנלן דנימ' הכי.

"ועוד דלדעת הרי"ף והרמב"ם והרמ"ה ז"ל לא קי"ל כההיא אוקמתא אלא כמסקנא דשמעתא, ואב"א להתלמד שאני כמבואר בטור וב"י שם.

"אלא עיקר הטעם שנהגו להתיר בענין הזבל אעפ"י שהוא בפרהסיא וברשותו של ישראל וברחוב היהודים, היינו משום שכבר הדב' מפורסם שמלאכה זו בקבלנו' היא נעשית..."

וז"ל הלכה ברורה סי' רמ"ד סק"ב:

"פה ק"ק קאליש שנוהגים לשכור גוי בקבלנות ליקח הזבל מן רחוב היהודים אף שהוא מלאכה דאורייתא, דאמרינן היו לו גבשושית בשבת חייב. כיון דהוא בקבלנות אמרינן ברבים ליכא חשדא והוא מספר צ"צ עיין בי"ד סימן קמ"א. אבל בשכר יום פשיטא דאסור..."

"ולי נראה דלא מוכח מידי מהאי. דר"ג לענין ע"א אמרו התם בשביל רבי' ליכא חשדא, דרבים עבדו ע"א. אבל כאן לענין אמירה לגוי מנא לי' להמבוא (?) דשל רבים ליכא חשדא. אלא היכא דידוע ומפורסם דהגוי דרכו לקבלי בקבלנות שדרכם בכך, א"כ הוי כמו שדה כיון דלאריסות קיימי שרי, כן נמי בזה..."

הנה מבואר מהתודת שלמים והלכה ברורה דגבי ע"ז סבירנן דברבים ליכא חשדא. רק בשאר ענינים, גם אצל רבים חיישינן לחשדא.

טעם החילוק הוא, משום "ע"ז חמירא" (לשון רבנו הזקן בקו"א) אבל שאר חשדי דקילי, לא מחלקין בין רבים ליחיד, וגם אצל רבים חיישינן לחשדא.

ולהעיר דגם התוספת שבת השיג על המ"א וכתב, "וראייתו מעכו"ם יש לדחות, די"ל דשאני עכו"ם דחמירא טפי ולא חשדינן לרבים שיעשו עבירה גדולה כזו, אבל הכא דאין בו אלא איסור שבות בעלמא, גם ברבים שייך חשדא". ועיי"ש שהביא ראיות לדבריו.

גם הא"ר כאן סוף סק"ה כתב, "דאפשר לחלק דדוקא לענין עבודה זרה הוא דלא חשידא רבים. משא"כ באיסור דרבנן כזה".

הוכחות שרבנו הזקן פוסק דבנוגע לחשש ע"ז אמרינן דברבים ליכא חשדא

יד. עפ"י הנ"ל נמצא דרבנו הזקן בקו"א מבאר ב' סברות מדוע בפנים השו"ע לא הביא טעמו של המג"א "דבשל רבים ליכא חשדא", ונפק"מ גדול ביניהם.

אנשי תורה 1234567

סברא ראשונה – בכל מקום – כולל ע"ז – לא קיי"ל "דברבים ליכא חשדא".

סברא שני' – רק בע"ז קיי"ל דברבים ליכא חשדא. אבל בשאר ענינים קיי"ל דגם בשל רבים איכא חשדא.

ברור הדבר דמסקנת דעת רבנו הזקן בקו"א הוא כסברא הב', דבע"ז קיי"ל ברבים ליכא חשדא, אף שבשאר מקומות סברין דגם ברבים איכא חשדא.

ההוכחות לזה:

1) הסברא שרק בע"ז אמרינן "דברבים ליכא חשדא", הביא באחרונה. וראה בשדי חמד כללי הפוסקים כלל י"ג אות י"ד בשם כל החיים שכתב בשם הלב חיים, "דקי"ל דסברא שמביא מרן ושאר פוסקים באחרונה עיקר". ובנדו"ד סברא זו הביא רבנו הזקן באחרונה.

אנשי תורה

[יש לעיין אם כלל זה הוא ג"כ בשו"ע רבנו הזקן. ראה ספר כללי הפוסקים וההוראה משו"ע אדמו"ר הזקן כלל ע"ג, "משמעות לשון השו"ע, לפסוק כסברא הראשונה שהביא בסתם. ובציונים והערות שם: פוסק שהביא שתי שיטות, ושיטה אחת כתבה ב"סתם" ואילו את השיטה השני' הביא בשם אומרים או בסגנון "יש אומרים", "דעתו לפסוק כסברא הראשונה שהביא בסתם".

לכאורה מזה משמע דאם סברא הראשונה לא ה' מובא ב"סתם", היינו פסקין כסברא האחרונה.]

2) אף שרבינו הזקן הביא ראי' לדבריו מהתודת שלמים שחולק על טעמו של המג"א, אמנם שינה מלשונו. דהתודת שלמים (כדלעיל) בתחילת דבריו דוחה טעם ההיתר משום דברבים ליכא חשדא דדוקא בע"ז סברין דרבים שאני, אמנם בשאר דברים לא אמרינן רבים שאני. אח"כ כתב, "ועוד דלדעת הרי"ף והרמב"ם והרמ"ה ז"ל לא קי"ל כהיא אוקימתא". היינו דגם גבי ע"ז לא אמרינן דברבים ליכא חשדא.

אמנם רבנו הזקן כתב בסדר הפוך. ראשית כתב דבכל מקום לא אמרין דברבים ליכא חשדא. אח"כ כתב, "ועוד ע"ז חמירא", היינו דדוקא אצל ע"ז אמרין דברבים ליכא חשדא.

וי"ל הטעם ששינה, משום דדעתו כסברא אחרונה, וכנ"ל דסברא אחרונה עיקר.

אוצר החכמה
תשס"ח 4567'123

טו. אף שבשדי חמד שם כתב, "כשמביא מרן בש"ע שתי סברות בלשון יש אומרים ויש אומרים וכיוצא ללשון זה, יש שלשה דעות בזה. יש סוברים שדעתו כסברא השני'. ויש סוברים שדעתו כסברא הראשונה. ויש אומרים שאין בדבר הכרע".

אמנם בנדו"ד ליכא מקום לספוקי בזה. דרבנו הזקן אחרי שהביא סברא השני' כתב, "וכן עיקר", וזה קאי על סברא האחרונה הנכתב לפני זה. היינו דרך בע"ז אמרין דברבים ליכא חשדא.

[ראה שדי חמד שם אות ט"ו שכתב "ואדרבא מצינו למימר איפכא, דמדהוצרך לומר (על סברא אחרונה שהביא) "כן הלכה", מכלל דבעלמא אינו ברור לפסוק כסברא האחרונה".

לפי"ז יש לעיין אם נאמר ג"כ ככה בנוגע לכללות שו"ע רבנו הזקן, מדהוצרך לכתוב "וכן עיקר". או דילמא, אפשר דהוסיף זה, כדי שלא יהי' שום מקום כלל וכלל לטעות בכוונתו. ובפרט שרואים שהרב הנ"ל טעה בזה. גם, ראה לקמן סעי' י"ח עוד פרט שי"ל בד"א ש"וכן עיקר" מלמדנו.]

[להעיר דבסי' רמ"ד (הסימן דבי' עסקינן) בקו"א אות א' (בסוף העמוד) כתב רבנו הזקן, "ועי"ל והוא עיקר דסבירא לי'...".]

לפי"ז נמצא שרבנו הזקן פסק כדעת הרמ"א ביור"ד סי' קמ"א ס"ד דבע"ז סבירין דרבים שאני, ולא כדעת המחבר שם. וזה מתאים כפי שנוהגין בכללות תמיד לפסוק כהרמ"א, למרות ששיטת המחבר ביור"ד שם הוא כדעת הרי"ף, הרמב"ם והרמ"ה.

השגה על מה שכתבתי בכוונת רבנו הזקן בכתבו "וכן עיקר"

טז. בקובץ הערות וביאורים גליון תשע"ח (ש"פ פנחס תשנ"ט) ע' 65, השיג הרב ש. ז. על מה שכתבתי בקובץ אהלי תורה גליון קנ"ד (ש"פ חו"ב תשנ"ט) שמזה שרבנו הזקן כתב "וכן עיקר", מוכח שדעתו הק' הוא שבע"ז קיי"ל "רבים שאני". וזה לשונו:

"מה שאדמוה"ז מוסיף "וכן עיקר", הרי בדרך הפשוט, הישר והנכון, קאי בהמשך לביאור הב' בדעת הרמ"א שסובר שברבים ליכא חשדא. דמה שמאריך התודת שלמים וה"ב דלפי שיטתו יש לחלק בין ע"ז לשאר דברים הוא עיקר. ולכן אין לומר כהמג"א שלענין חילול שבת נאמר "ברבים ליכא חשדא".

"ומובן ופשוט שאין לומר כלל שה"וכן עיקר" קאי להכריע בין הסבר הא' להסבר הב' (האם פוסקים כהרמב"ם או כהרמ"א) שאין כאן שום רמז דרמז לזה [ששקו"ט בזה]. ואדרבה אם הי' סובר דאין לחשוש כלל לשיטת הרמב"ם כו' לפועל, לא הי' מביא שיטתם בטעם והסבר למה האדמוה"ז עצמו לא העתיק טעם המג"א. אלא הפי' הפשוט והנכון הוא כנ"ל: שמב' טעמים לא הביא הסבר המג"א: א) דיש לחשוש לשיטת הרמב"ם כו'. ב) גם לשיטת הרמ"א עיקר הפי' בשיטתו הוא: דאין חשדא ברבים לע"ז, יש חשש חשדא ברבים לשאר ענינים. "עכ"ל

לדעת החכמה

123456789

דחיית ההשגה

יז. לדעתי רק דבר א' שכתב הוא נכון, וכל שאר דבריו אינם נכונים כלל וכלל, והיפך שכל הפשוט. למרות שכתב שמה שכותב הוא "בדרך הפשוט הישר והנכון".

מה שכתב "שאין כאן שום רמז דרמז לזה" – נכון הוא. רמז אין כאן, כי מפורש הוא בלשונו וסגנו הזהב של רבנו הזקן.

לפי ביאורו נמצא שכוונת רבנו הזקן בכתיבת "וכן עיקר" הוא לומר, שיש ב' פירושים במש"כ הרמ"א "ויש מתירין בשל רבים דליכא חשדא". א) דעת המג"א שכוונת הרמ"א הוא שבכל ענינים נקטינן כן. ב) דעת התודת שלמים וה"ב שדעת הרמ"א שרק בע"ז נקטינן כן, ובשאר ענינים אמרינן דגם בשל רבים איכא חשדא.

לכן כתב רבנו הזקן "הוא העיקר", לומר שפי' התודת שלמים בדברי הרמ"א הוא העיקר. אבל לא בא לומר שפסקינן כהרמ"א וכפי שהתודת שלמים וה"ב ביארו כוונת הרמ"א.

הנה: 1) הרושם מדבריו, שבא לסתור מה שכתבתי להשיג על מה שכתב הרב הנ"ל (שבתחילת דברינו) שדעת רבנו הזקן בקו"א הוא, דבע"ז לא אמרינן רבים שאני, ובמילא להצדיק מש"כ הרב הנ"ל. אבל גם לפי דבריו, עכ"פ רבנו הזקן בקו"א לא הכריע אם פוסקים כהרמב"ם או כהרמ"א.

א"כ מדוע השיג רק עלי ולא השיג גם על מה שכתב הרב הנ"ל
שהכריע שדעת רבנו הזקן הוא דבע"ז לא אמרין "רבים שאני"?

(2) לדעתי לפי פירושו תמוה ביותר סגנון רבנו הזקן.

מטרת הקו"א הוא לבאר מדוע לא ס"ל טעמו של המג"א. הנה
בתחילה כתב משום דטעמו של המג"א הוא היפך דעת הרי"ף
והרמב"ם והרמ"ה. אח"כ כותב, שנוסף לזה שהוא היפך דעת גדולי
הראשונים, הוא ג"כ היפך דעת אחרונים כגון התודת שלמים והלכה
ברורה!

אוצר החכמה

(3) לפירושו נמצא שרבנו הזקן כתב שדברי הרמ"א אינם העיקר,
רק הפי' של התודת שלמים בדברי הרמ"א הוא העיקר!

(4) אם דברי הרמ"א אינם העיקר, מה איכפת לן מה העיקר בכוונת
דבריו!?

(5) לפירושו תיבות "וכן עיקר" מיותרות. מאי נפק"מ אם פירוש
תודת שלמים עיקר או לא. כשם שטעם הראשון שכתב רבנו הזקן,
בלשונו הוא, "דיש לחשוש לשיטת הרמב"ם כו". ה"נ לדעתו טעם
השני הוא, דיש לחשוש לשיטת התודת שלמים והלכה ברורה. א"כ
אפי' אם פירושם בדברי הרמ"א אינם העיקר של כוונת הרמ"א, אבל
סו"ס זהו דעתם, ולפירושו אנו חוששים לדעת התודת שלמים וה"ב.

(6) גם לדעתו נמצא שנכון מה שכתבתי, שדעת רבנו הזקן הוא
שבנוגע לחשש ע"ז פסקין "רבים שאני". מאחר דגם לדעתו, עכ"פ
כתב רבנו הזקן שפירושו של התודת שלמים והלכה ברורה בדברי
הרמ"א, הוא עיקר.

נמצא שסו"ס בנוגע לע"ז פסק הרמ"א "בשל רבים דליכא חשדא".

הנה ראה בספר כללי הפוסקים וההוראה משו"ע רבנו הזקן אות
רצ"ז, "אבל אנו הנמשכים אחר השולחן ערוך בכל מקום שאין הרמ"א
חולק עליו בפירוש – פשיטא שיש להקל". (ל' רבנו הזקן בקונטרס
אחרון, אורח חיים – סימן רנ"ג ס"ק ו').

ובציונים והערות שם: המתבאר מדברי רבינו שבמקום שחלוק
הרמ"א על המחבר עלינו לפסוק כדבריו, כן מבואר בכו"כ מקומות
בנו"כ השו"ע ובספרי הכללים.

וגם לדעתו לחשוש לשיטת הרמב"ם גבי שבת, אין זה סתירה
לפסק הרמ"א המדבר רק בנוגע לע"ז.

2234567

יח. לפענ"ד ביאור סגנון רבנו הזקן בקו"א הוא פשוט. לכתחילה כתב דהטעם שלא הביא טעמו של המג"א, משום דטעמו דברבים ליכא חשדא, אינו מתאים עם שיטת הרי"ף והרמב"ם והרמ"ה. ולכן כתב טעם של היתר המתאים גם עם שיטתם.

אמנם כיון דיש לעורר על זה, דמאי איכפת לן דאין מתאים עם הרי"ף וכו'. הרי טעמו של המג"א מתאים עם דעת הרמ"א הפוסק כהרא"ש. ואנן פסקינן כהרמ"א כשחולק על המחבר, אף במקום שהמחבר פוסק כהרי"ף והרמב"ם וכו'.

לכן הוסיף רבנו הזקן וכתב, "ועוד ע"ז חמירא ...", היינו שגם לדעת הרמ"א (אליבא דהתודת שלמים והלכה ברורה) בנוגע נדו"ד, שאינו ענין של ע"ז, לא אמרינן רבים שאני.

וכיון שדעת הרמ"א הוא העיקר, במילא מופרך טעמו של המג"א.

אוצר החכמה

מה שכתב הרב המשיג (בהערות וביאורים) "אדרבה אם הי' סובר דאין לחשוש כלל לשיטת הרמב"ם כו' לפועל, לא הי' מביא שיטתם כטעם והסבר ...", הנה נוסף לזה דבדרך הלימוד והכתיבה, הנה הרבה פעמים אומרים וכותבים סברא, ואח"כ אומרים וכותבים סברא נגדית, ואין מוחקים סברא הראשונה, הנה למסקנת דעת רבנו הזקן נמצא, דלחשוש לשיטת הרמב"ם וכו' בנוגע שבת, אין זה סתירה לדעת הרמ"א.

וי"ל עוד, דבכתבו "וכן עיקר" מלמדנו ג"כ, דלא תימה דכשם שחוששים לדעת הרמב"ם בנוגע לשבת, ה"נ ניחוש לדעת הרמב"ם בנוגע לע"ז. זה אינו. דכיון "וכן העיקר", היינו דעת הרמ"א וכפי שיטת התודת שלמים וה"ב בדעתו (ודלא כהמג"א). לכן בנוגע לשבת דכשניחוש לדעת הרמב"ם אין זה סתירה לדעת הרמ"א, שפיר חיישינן, ובפרט דכן הוא דעת הרמ"א.

אמנם בנוגע לע"ז, אם באנו לחוש לדעת הרמב"ם וכו' ולומר דלא אמרינן "רבים שאני", אז יהי' זה היפך דעת הרמ"א, לכן לא חיישינן.

למסקנת שיטת רבנו הזקן בקו"א נסתרו הג' טעמים הנ"ל

יט. עפ"י הנ"ל מובן שמה שכתב הרב הנ"ל שבתליית תמונת כ"ק אדמו"ר בביהמ"ד "יש בזה משום עבודה זרה וחייבים להורידה", שאין לומר שאין מקום לחשוש לע"ז כיון שהוא במקום של רבים,

ואמרינן דברבים ליכא חשדא, מאחר דרבנו הזקן בקו"א סובר כדעת הרי"ף והרמב"ם והרמ"ה, דגם אצל ע"ז אמרינן דברבים איכא חשדא.

הנה מה שכתב, הוא היפך מסקנת דעת רבנו הזקן בקו"א. דכנ"ל ברור הדבר שמסקנת שיטת רבנו הזקן בקו"א הוא, דגבי ע"ז אמרינן "דברבים ליכא חשדא".

וגדרו של "רבים" אצל ע"ז כתב הש"ך (יור"ד שם סקכ"ז) בשם רבנו ירוחם, "דבב' ליכא חשדא".

לכן אפי' לדעתו שמשווה תמונת כ"ק אדמו"ר – עם צורות חיות וכיו"ב, שכנ"ל הט"ז בשם הגהת אשר"י כתב "דאין לצור בבהכנ"ס צורות אלו שלא יהא נראה כמשתחוה להם", ועם ההלכה שלא יתפלל אחורי רבו "שנראה כמשתחוה לרבו", ועם דעת הרדב"ז ושיירי כנה"ג שאסור להתפלל כנגד המראה דמחזי כמשתחוה לבבואה שלו.

הנה למסקנת דעת רבנו הזקן בקו"א, מובן שאין שום יסוד לחשש זה, כיון דביהמ"ד הוא מקום של רבים, ובנוגע לחשש ע"ז, סובר רבנו הזקן דברבים ליכא חשדא.

ראייתו מההלכה שאל יתפלל אחורי רבו

כ. עכשיו נבאר שאפי' אם היתה ההלכה שגם בע"ז לא אמרינן "רבים שאני", מ"מ אין ראיותיו נכונים, מאחר שהם היפך דעת רבותינו נשיאינו, ומהם שהם גם היפך שכל הפשוט.

בקובץ הנ"ל אות ה' כותב:

"גם המתירים אף בצורת אדם על כותלי בית הכנסת, מודים הם שיש טעם לאסור בצורת רבו בבית הכנסת, ע"פ האמור בגמ' (ברכות כז, א-ב) "לעולם אל יתפלל אדם... אחורי רבו". ומפרש רש"י "יוהרא הוא". ובתוס' שם, "פרש"י משום יוהרא ויש מפרש שנראה כמשתחוה לרבו".

היינו שלדעתו, על תליית תמונת כ"ק אדמו"ר בביהמ"ד, חל האיסור של אל יתפלל אחורי רבו, ויש בזה חשש ע"ז מפני "שנראה כמשתחוה לרבו".

ובקובץ אחר (קובץ ג') ע' 31 כתב: "מוצאים אנו כמה הלכות, שבהם נדרשת זהירות יתירה בקשר לביהכנ"ס ומקום תפלה... (א) בשלחן ערוך רבינו הזקן חאו"ח סי' צ' סכ"ג: "לא יתפלל... אחורי רבו

... יוהרא הוא. המקור להלכה זו הוא בברכות כז, א-ב: "לעולם אל יתפלל אדם ... אחורי רבו". ומפרש רש"י "יוהרא הוא". ובתוס' שם "פרש"י משום יוהרא ויש מפרש שנראה כמשתחוה לרבו". וכך מובא גם בב"י שם.

טעמים של ההלכה לא יתפלל אחורי רבו

כא. לע"ע מצאתי ו' טעמים להלכה שלא יתפלל אחורי רבו.

(1) יוהרא הוא – רש"י, כנ"ל.

(2) שנראה כמשתחוה לרבו – תוס', כנ"ל.

הנה יש לדון מה החסרון שנראה כמשתחוה לרבו. לכאורה עצם השתחוה למי שהוא אין בו איסור, ובפרט בנוגע לרבו. ראה לקמן סעי' כ"ז מגמרא סנהדרין סא, סע"ב, "אלא דחזא אנדטרא והשתחוה לו, אי קבלית עלי' בא-לוה מזיד הוא, ואי לא קבלי' עלי' בא-לוה לאו כלום הוא". ולקמן סעי' ל' בנוגע להקרא "וישתחו אברהם לפני עם הארץ". ושם בנוגע להשתחואה למלך.

אמנם הלבוש סי' צ סעי' כ"ג הוסיף ביאור על טעם התוס' וכתב, "ויש אומרים שנראה כמשתחוה לרבו בתפלתו ועשאוהו א-לוה ח"ו". וראה לקמן סעי' מ"א מהב"י בשם המהרי"א בשם בעל המאורות דבציבור לא אמרינן שלא יתפלל אחורי רבו, דשם "אין כאן חששא שמקבל אותו כא-לוה". עד"ז הוא באהל מועד, ראה שם.

אבל ראה בסמוך שאפשר דלדעת החוות יאיר, טעמו של תו"ס אינו מצד חשש ע"ז.

(3) בזוהר פ' חיי שרה דף קל"ב ע"ב איתא: "ת"ח דהא אוקמוה לא יצלי בר נש אחורי רבי'. ואתמר כמה דכתיב (דברים י, כ) את ה' אלקיך תירא. את לאכללא דבעי למדחל מרבי' כמורא דשכינתא ודחילו דתלמיד רבי' איהו. בג"כ בשעתא דצללותא לא ישויי ההוא מורא לקמי' אלא מורא דקב"ה בלחודוהי ולא מורא אחרא".

[בזוהר הסולם תירגם דברי הזוהר: ובוא וראה כי ביארו, שלא יתפלל אדם אחורי רבו, ואמרו שכתוב את ה' אלקיך תירא, את הוא לרבות ולכלול שצריך לירא מרבו כמורא השכינה, ויראת התלמיד הוא רבו. ולפיכך בעת התפלה לא ישים לפניו אותה המורא, אלא מורא מהקב"ה בלבדו. ולא מורא מדבר אחר.]

החות יאיר בספרו מקור חיים על שו"ע, סי' צ' ריש סעי' כ"ד כתב, "כתב רמ"י [ר' מרדכי יפה (לבוש)] טעמא משום דמחזי כיוהרא, והוא פי' רש"י. גם טעם שנראה כמשתחווה לרבו, והכי משמע בזוהר חיי שרה ע' שי"ד (כוונתו לד"ק) וכתבו התו".

אורח חיים 1234567

ובקיצור הלכות שם כתב, "ולא אחורי רבו – שגם בזוהר פי' מפני שנראה כמשתחווה לרבו".

אורח חיים

אף שדברי הזוהר מתאימים דוקא עם טעמו של תוס' ולא עם טעמו של רש"י, דלטעמו של רש"י כשמתפלל אחורי רבו, הוא ענין של גסות, היפך הביטול והמורא לרבו.

אמנם לכאור' טעם הזוהר הוא טעם שונה מהתוס'. דלטעם התוס' (כפי ביאור הלבוש) הוא חשש של ע"ז. אמנם לפי הזוהר אין כאן חשש של ע"ז. החסרון הוא משום דחסר מורא בלבו מהקב"ה בלבדו שצ"ל בעת התפלה. אף שצ"ל ג"כ מורא מרבו כמורא שמים, אבל לא בעת התפלה.

וראה בספר אוהב ישראל פ' יתרו עה"פ ויבא אהרן וגו' לאכל לחם וגו' שכתב, "...דאי' בגמ' אסור להתפלל אחורי רבו, והטעם לזה כי מורא רבך כמורא שמים, ובשעה שיש לו מורא רבו א"א להיות עליו מורא שמים הראוי' לתפלה מחמת שיש עליו מורא ואימה אחרת".

לכאורה המקור של האוהב ישראל הוא הזוהר הנ"ל.

אולי י"ל דהחו"י סובר דהחסרון שנראה כמשתחווה לרבו הוא, משום דהמשתחווה לרבו הוא מצד המורא שיש לו לרבו. ואם עושה זה בשעה שעומד בתפלה להקב"ה, הרי זה בניגוד למש"כ הזוהר דבעת התפלה לא ישים לפניו אותה המורא, אלא מורא מהקב"ה בלבדו, ולא מורא מדבר אחר.

להעיר מגמ' שבת נו, ב "אף אורי' החתי אי אתה נענש עליו, מאי טעמא מורד במלכות הוה דאמר לי' ואדוני יואב ועבדי אדוני על פני השדה חונים". ופי' רש"י ד"ה ואדוני יואב, "לאו אורח ארעא לקבל עליו מרות אחרים בפני המלך". ועיי"ש בתוס' שחולקים על פרש"י ולומדים מטעם שדוד אמר לו לעשות ולא רצה לעשות. ועייג"כ בקידושין מג, א מחלוקת רש"י ותוס' בזה.

ולהעיר מההלכה. "ואין לנשק בניו הקטנים בבהכ"נ, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ב"ה" (שו"ע רבנו הזקן סי' צ"ח סוף ס"א).

אמנם כנראה הלבוש אינו לומד דשיטת התוס' והזהר מתאימים.
דא"כ הי' מספיק מה שהוסיף על לשון התוס' ("שנראה כמשתחוה
לרבו") – בתפלתו, ולא הוצרך להוסיף ג"כ "ועשאוהו א-לוה ח"ו".

מובן שהלבוש לומד שהוא ענין של ע"ז. אמנם לפי הזהר אין כאן
ענין של ע"ז, רק יש חסרון שבעת התפלה צ"ל מורא מהקב"ה בלבדו.
אף שבזמן אחר אדרבא צ"ל מורא רבו, ומורא רבך כמורא שמים, וכפי
שכתב שם בזהר.

(4) הב"י סי' צ' סעי' כ"ד, אחרי שהביא הטעמים של רש"י ותוס'
כתב, "וה"ר יונה (ברכות יח: ד"ה אל) כתב דבגמרא משמע דטעמא
דאחורי רבו מפני ההפסקה. כי שמא יצטרך רבו לפסוע ג' פסיעות
לאחוריו בעוד שהוא מתפלל ולא יוכל להפסיק".

ועיין במשנה ברורה סי' צ' ס"ק ע"ד שכתב, "וי"א מפני שהוא
מצער לרבו, דשמא יצטרך לפסוע ג' פסיעות לאחוריו בעוד שהוא
יתפלל ויצטרך להמתין עליו".¹²³⁴⁵⁶⁷

כנראה מש"כ הרבנו יונה "מפני ההפסקה", כוונתו למה שכתב
בסיום דבריו "ולא יוכל להפסיק", ובמילא נמצא "שהוא מצער לרבו".
בעולת תמיד סי' צ' סק"ד הביא טעמו של הרבנו יונה וכתב "ולא
יכול להפסיק ויצטער לרבו".

וראה שו"ע רבנו הזקן סי' צ' סעי' כ"ד, "ועכ"פ צריך ליזהר
שירחיק מאחורי רבו כדי שיוכל רבו לפסוע ג' פסיעות לאחוריו ולא
יצטרך להמתין עליו עד שיסיים הוא את תפלתו ונמצא גורם טורח
ועכוב לרבו".

ועיין בפר"ח סי' צ' סעי' כ"ד שכתב, "לאחורי רבו צריך להתרחק
ד' אמות מלבד שיעור הפסיעות, דאולי שמא יצטרך לעשות שלש
פסיעות ויצערנו. וכדמוכח בירושלמי פ"ב דר"ה [ה"ה] הביאו הב"י
ס"ס ק"ד (טה"ד וצ"ל ק"ב)".

בירושלמי שם איתא, שנכנס רב כהנא ועמד אחורי דרחב"א
להתפלל. לאחר שסיים רחב"א תפילתו עמד במקומו ולא פסע ג'
פסיעות לאחוריו, שלא לעבור לפני רב כהנא שהי' מאריך בתפילתו,
ואסור לעבור לפני המתפללים. כשסיים רב כהנא תפילתו, א"ל
רחב"א הכי המנהג אצליכם שאתם מצערים לגדולים שבכם. א"ל (רב
כהנא) רבי אנא מדבית עלי וכתבי על דבית עלי (ש"א ג, יד) אם
יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם, בזבח ובמנחה אין
מתכפר לו אבל מתכפר לו בתפלה, לפיכך הארכתי בתפילתי. (ראה

ב"י שם ובפי' קרבן העדה).

(5) המאירי בברכות שם הביא טעמו של התוס' והרבינו יונה וכתב עוד טעם, "זיש מפרשים שלא יראה כמדקדק בתפלת רבו".

(6) הריב"ן (גנזי ראשונים ברכות דף קנה מדפי הספר) – "מפני אימת רבו אינו יכול לכוין לבו בתפלתו".

אח"ח 1234567

הטעמים שהפוסקים מביאים

כב. בפוסקים המביאים ההלכה שאל יתפלל אחורי רבו וכותבים טעמו, הנה כנ"ל הבית יוסף הביא טעמו של רש"י, תוס' והרבינו יונה. כן הוא ג"כ בש"ך וט"ז יור"ד סי' רמב (הלכות כבוד רבו ות"ח) סעי' ט"ז (שם ג"כ מובא ההלכה שלא יתפלל אחורי רבו). וכן בעולת תמיד הנ"ל, במשנ"ב הנ"ל, וערוך השלחן שם סעי' כ"ט.

והלבוש סי' צ' סעי' כ"ד כתב וז"ל: "לא יתפלל אדם בצד רבו שמראה שהוא שוה לרבו. ואפי' אחורי רבו בתוך ד"א אסור דמחזי נמי כיוהרא. וי"א שנראה כמשתחוה לרבו בתפלתו ועשאוהו א-לוה ח"ו.

גם האלי' רבה שם סקכ"ח הביא טעמו של רש"י ותוס'.

רבנו הזקן הביא רק טעמו של רש"י. ביאור "יוהרא הוא"

כג. והנה רבנו הזקן בשו"ע שם סעי' כ"ג כתב, "לא יתפלל בצד רבו ולא אחורי רבו עד שירחיק ד"א מפני שכשעומד בתפלה מצד רבו מראה א"ע כאלו הם שוים, ואחורי רבו ג"כ יוהרא הוא. וכ"ש שלא יתפלל לפניו ואחריו לרבו אא"כ הרחיק ד"א.

"וי"א שכל זה כשמתפללין ביחיד, אבל בבהכ"נ אם כך הוא סדר ישיבתו אין לחוש אם מתפלל לפניו או לאחריו. ואע"פ שטוב להחמיר המנהג לקל. ועכ"פ צריך ליזהר שירחיק מאחורי רבו כדי שיוכל רבו לפסוע ג' פסיעות לאחוריו ולא יצטרך להמתין עליו עד שיסיים הוא את תפלתו, ונמצא גורם טורח ועכוב לרבו. ואם הוא תלמיד חבר מותר. אבל לפני רבו אסור אפי' בתלמיד חבר אלא ע"ד שנתב".

ביאור ענין "יוהרא" יובן, בהקדם לשון הגמ' ברכות שם ובפרש"י: "לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו (אצל רבו ומראה כאלו הם שוים, רש"י) ולא אחורי רבו (נמי יוהרא הוא, רש"י).

